

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ГЕНЕРАЛЬНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

С.В. Матієк

**ПІДГОТОВКА ПРОКУРОРА ДО ПІДТРИМАННЯ
ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАННЯ В СУДІ**

ХАРКІВ
1998

ВСТУП

Згідно з п.1 ст.121 Конституції України підтримання державного обвинувачення в суді є однією з основних функцій прокуратури і віднесено до головних засад судочинства (п.5 ч.1 ст.129). Це означає, що прокурор зобов'язаний підтримувати державне обвинувачення в суді у всіх кримінальних справах, які надійшли до нього з обвинувальним висновком (абз. 3 п.18 постанови № 9 Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України у кримінальному судочинстві»).

Підтримання прокурором державного обвинувачення в суді забезпечує здійснення таких основних засад судочинства як змагальність сторін, свобода в наданні ними суду своїх доказів і доведення перед ним їх переконливості (п.4 ч.3 ст.129 Конституції України). Названі конституційні норми свідчать про непорушність однієї з основних функцій прокуратури: підтримання державного обвинувачення в суді.

Якби не було внесено багатьох змін і доповнень до кримінального та кримінально-процесуального законодавства, не були поставлені перед прокурором завдання максимально сприяти суду в виконанні вимог закону про всебічний, повний і об'єктивний розгляд справ та постановлення вироку, що ґрунтується на законі, можна було б обмежитись тими публікаціями, в яких вже розглядалися питання підготовки прокурора до участі в розгляді судом кримінальних справ. Але вимоги Конституції України та законодавства поставили перед прокурором нові завдання по підтриманню державного обвинувачення в суді, які потребують уясування змісту прокурорської діяльності, ролі і місця прокурора в суді, методів вивчення і конспектування кримінальної справи, підготовки плану участі прокурора в судовому розгляді кримінальних справ та ін. Розкриттю названих питань і присвячено цей навчальний посібник.

1. ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ І ЗНАЧЕННЯ ПІДТРИМАННЯ ПРОКУРОРОМ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ В СУДІ

1. Поняття обвинувачення у кримінальному процесі в системі основних кримінально-процесуальних функцій

Згідно з п.1 ст.121 Конституції прокуратура України становить єдину систему, на яку поряд з представництвом інтересів громадянина або держави, наглядом за дотриманням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, наглядом за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах., покладається підтримання державного обвинувачення в суді. Закон України «Про прокуратуру» також називає ці функції головними, а підтримання державного обвинувачення, участь у розгляді у судах кримінальних справ вважає найважливішими в діяльності прокуратури.

Під функціями у кримінальному процесі розуміють «окремі види, окремі напрямки кримінально-процесуальної діяльності»¹. Уточнюючи це визначення. О.М.Ларін цілком слушно вважає, що процесуальні функції в кримінальному судочинстві є видами, компонентами, частинами кримінально-процесуальної діяльності, які різняться за безпосередньою метою та досягаються в результаті провадження у справі², тобто - це діяльність органів розслідування і суду. У кримінальному процесі такими основними функціями є: 1) Обвинувачення; 2) захист; 3) вирішення справи або правосуддя³. У судовому розгляді кримінальних справ названі функції розмежовуються так: обвинувачення підтримує прокурор або потерпілий (у справах, які порушуються не інакше, як за скаргою потерпілого - ч.1 ст.27 КПК України, а також у справах, в яких прокурор або громадський обвинувач не бере участі - ч.2 ст.318 КПК України); захист здійснює підсудний і його захисник; вирішення справи проводиться тільки судом. Розмежування основних функцій визначає побудову кримінального процесу за принципом змагальності. Основним у цьому принципі є відокремлення функції обвинувачення від функції правосуддя: той, хто обвинувачує, не може судити.

¹ Див: Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса М, 1968. -Т1с.188
Див також Альперт С. А. Кримінально-процесуальні функції поняття, система, суб'єкти.
Харків, 1995 -с. 9-13.

² Див Ларин А М. Расследование по уголовному делу процессуальные функции М ,
1986- с. 57

Саме так розмежовуються функції прокуратури і суду: розділ УП Конституції України – Прокуратура ; розділ УШ - Правосуддя. Для цього принципу характерним є такий його елемент, як змагальність сторін (п.4 ч.3 ст.129 Конституції України). Але цей елемент не обов'язковий: змагальності, спору сторін може не бути., коли підсудний і його захисник згодні з обвинувачем з питань події злочину, винності підсудного та міри покарання.. Якщо ж обвинувачений на досудовому слідстві не визнав вини, то прокурор повинен брати участь у розгляді судом кримінальної справи, щоб була забезпечена змагальність сторін (п.2.1. Наказу Генерального прокурора України № 5 від 4 квітня 1996 р. зі змінами в наказі №7 від 24 травня 1996 р. Про організацію діяльного прокурорів у кримінальному судочинстві»).

Конституція України, як було сказано вище, серед основних засад судочинства передбачає підтримання державного обвинувачення в суді прокурором (п.5 ч.3 ст.129). Але ж кількісний склад прокуратури України не взмозі підтримати держ. обвинувачення у всіх кримінальних справах, які надійшли до суду з обвинувальним висновком, як цього вимагає названа конституційна норма та роз'яснення до неї у ч.3 п.18 постанови № 9 Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя». Так, -у 1997р. прокурорами підтримано державне обвинувачення лише у 60,3% розглянутих судами України кримінальних справах, що в основному забезпечило виконання наказів Генерального прокурора України № 5 і № 7-1996 р., а саме: у більшості передбачених законодавством випадках, перш за все, в справах про тяжкі злочини, стосовно неповнолітніх, а також у справах, де обвинувачені не визнають вини. Державне обвинувачення по можливості підтримується також в справах інших категорій залежно від характеру, ступеня суспільної небезпечності діяння і реальних можливостей прокурора (п.2.1.). Цей наказ Генерального прокурора України відповідає вимогам Конституції України (п.1 ст. 121, ч.3 ст.129), Закону України «Про прокуратуру» (ст.1. п.4 ч.1 ст.5, ст.35,36) та КПК України (ч.2 ст. 419, ч.3 ст.447).

У п.9 ст.32 КПК України роз'яснюється, що термін «обвинувач» має таке значення: «прокурор», що підтримує в суді державне обвинувачення, громадський обвинувач і потерпілий в справах, передбачених частиною 1 статті 27 цього Кодексу». Щодо обмеження потерпілого як обвинувача лише в справах так званого приватного обвинувачення (ч.1 ст.27 КПК України) слід уточнити, що він є обвинувачем і в справах публічного та приватно-публічного обвинувачення, хоч закон надає йому право брати участь у судових дебатах в цих справах лише при умові, що в них не бере участь прокурор або громадський обвинувач. У проектах КПК згідно з практикою, яка склалася за останні роки, потерпілий визнається обвинувачем у всіх кримінальних справах.

З п.9 ст.32 КПК України випливає висновок, що державним обвинувачем є прокурор, який згідно з ч.1 ст.232 КПК України затвердив обвинувальний висновок, складений слідчим, або склав новий обвинувальний висновок, направив справу до суду і повідомив суд при їх,., чи вважав він за потрібне підтримувати державне обвинувачення.

Треба мати на увазі що обвинувачення здійснюється і до затвердження прокурором обвинувального висновку, а саме: коли є досить доісазів., які вказують на вчинення злочину певною особою, слідчий виносить мотивовану постанову про притягнення цієї особи як обвинуваченого (ст. 131 КПК України), а також після закінчення слідства і виконання вимог статей 217-222 КПК, коли слідчий складає обвинувальний висновок (ч.1 ст.223 КПК України).¹ Це обвинуваченні не називають державним, тому що в процесі розслідування воно ще може змінюватися або доповнюватись, не є остаточним, тоді як гаслі затвердження обвинувального висновку прокурором воно набуває характеру публічного (офіційного) обвинуваченні ім'ям держави (звідси -державне обвинувачення).

Таким чином, обвинувачення є самостійною кримінально процесуальною функцією, відокремленою від. функції правосуддя. являє собою діяльність уповноважених на те органів, яка спрямована на швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпеченні правильного застосування законів з метою належного вирішення справи в суді. Обвинувачення починається не

¹ Див.: Финько В.Д.. Государственное и общественное обвинение в советском суде. -Харьков, 1966 - С 7-9

тільки з моменту винесення слідчим постанови про притягнення як обвинуваченого (ст.131 КПК України), а й на раніших етапах попереднього розслідування (при затриманні підозрюваного або обранні до нього запобіжного заходу - ст.106, ч.4 ст. 148 КПК України). Якщо заперечити проти цього, то стане незрозумілим, чому ст.21 КПК України забезпечує підозрюваному право на захист, зокрема, право мати захисника з моменту першого допиту підозрюваного.

Обвинувачення може здійснюватись і з моменту порушення кримінальної справи. Це має місце тоді, коли згідно з ч 2 ст.98 КПК України справу порушено щодо особи, яка вчинила злочин, а прокурор або суддя у цьому випадку прийняли рішення про заборону такій особі виїжджати за межі України до закінчення попереднього слідства чи судового розгляду, про що вони винесли мотивовану постанову¹. Пояснити появлення обвинувачення в указаному випадку можна тим, що рішення про заборону виїзду за межі України слід вважати запобіжним заходом, в зв'язку з чим ст.149 КПК України необхідно доповнити п.6: заборона особі виїжджати за межі України.

Державне обвинувачення - це процесуальна діяльність прокурора по затвердженню обвинувального висновку, складеного слідчим, або складання нового обвинувального висновку, направлення справи до суду, викриття підсудного у вчиненні

¹Зміни до ст.. 98 та доповнення КПК України ст.. 98-1 внесені Законом України №358-95 ВР від 05.10.95 р

злочину, забезпечення правильного застосування Закону з тим.

щоб кожний, хто вчинив злочин, був засуджений і кожен невинний не був покараний.

Ст. 36 Закону України «Про прокуратуру» передбачає, що прокурор бере участь в судовому розгляді кримінальних справ залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки діяння.

Підтримуючи державне обвинувачення, прокурор бере участь у дослідженні доказів, надає суду свої міркування щодо застосування кримінального закону та міри покаранні підсудному. При цьому прокурор керується вимогами закону і об'єктивною оцінкою зібраних по справі доказів. У разі, коли при розгляді справи прокурор прийде до висновку, що дані судового слідства не підтверджують обвинувачення підсудного, він зобов'язаний відмовитись від обвинувачення.

2. Завдання і повноваження прокурора по підтриманню державного обвинувачення в суді

Закон України «Про прокуратуру» так регламентує завдання прокурора в судовому процесі:

«Прокурор, який бере участь в розгляді справ у судах, додержуючись принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону, сприяє виконанню вимог закону про всебічний, повний і об'єктивний розгляд справ та постановлення судових рішень, що ґрунтуються на Законі" (ст.34), Крім того, прокурор зобов'язаний своєчасно вжити передбачених законом заходів до усунення порушень закону, хоч би від кого вони не виходили» (ч,1 ст.35). Тому на прокурора покладається також обов'язок сприяти забезпеченню прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також викриттю винних, забезпеченню правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден незмінний не був покараний (ст.2 КПК України).

Завдання прокурора по підтриманню державного обвинувачення у суді першої інстанції конкретизуються відповідно до цілей кожної в стадії. Так, у стадії віддання обвинуваченого до суду перевіряються достатність докази у кримінальній справі, зібраних на досудовому слідстві, які в разі їх підтвердження в судовому розгляді можуть привести до висновку про постановлення обвинувального вироку, тобто перевіряється всебічність, повнота і об'єктивність дізнання та досудового слідства (ст.22, 23, 64 КПК України). Поряд з цим перевіряється, чи не допущено на дізнанні і досудовому слідстві порушень кримінально-процесуального законодавства, а також чи правильно застосовано норми кримінального та іншого матеріального права, чи немає обставин, які виключають провадження у кримінальній справі (ч.1 ст.6 КПК України).

У цій стадії прокурор повинен сприяти суду у прийнятті законного і обґрунтованого рішення про віддання обвинуваченого до суду, про що він висловлює свою думку та висновок відносно клопотань, заяв, визваних до суду осіб.

У стадії віддання обвинуваченого до сулу прокурор сприяє прийняттю законного і обґрунтованого рішення: 1) про віддання обвинуваченого до суду; 2) про повернення справи на додаткове розслідування; 3) про зупинення провадження в справі; 4) про направлення справи за

підсудністю; 5} про закриття справи, У випадку необхідності прокурор заявляє клопотання витребування документів, речових доказів, виклик нових свідків та ін., а також про обрання чи зміну запобіжного заходу (ст.242, 244 КПК України).

На жаль вирішення прокурором завдань, які стоять перед ним у стадії віддання обвинуваченого до суду, ускладнюється тим, що після внесення змін до КПК України Законом №2464-12 від 17.06.92 р розпорядчі засідання у міських, районних та міжрайонних судах не проводяться, всі питання цієї стадії вирішуються суддею однодобово. а як це повинно відбуватися закон не регламентує.

Слід прийти до висновку, що суд повинен повідомити прокурора не тільки про день і місце слухання справи в судовому засіданні, але й про розгляд суддею одноособово або **СУДОМ** у розпорядчому засіданні в стадії віддання обвинуваченого до суду. Це впливає з вимог ст.253 КПК України, зокрема з п.10 і 11 цієї статті: прокурор повинен бути готовим до підтримання державного обвинувачення, в тому числі і у випадках його зміни суддею одноособово або судом у розпорядчому засіданні згідно з ст.245 КПК України.

Згідно, з ст. 239 КПК України розгляд справ у розпорядчому засіданні відбувається з участю прокурора, тому суд повинен сповістити прокурора про день розгляду справи. Але розпорядчі засідання проводяться тільки у справах про злочини, за які мірою покарання може бути призначено смертну кару. Такі справи підсудні Верховному Суду України, Верховному суду Автономної Республіки Крим, обласному, міжобласному суду. Київському і Севастопольському міським судам, військовим судам регіонів і Військово-Морських сил (ст. 34-36 КПК України).

Вказівка ст.239 КПК України у її останньому реченні про те, що неявка прокурора не є перешкодою до слухання справи, суперечить попередньому змісту цієї норми і тому повинна бути виключена з КПК. Розгляд справи у розпорядчому засіданні повинен бути з обов'язковою участю прокурора.

Завдання прокурора у судовому розгляді кримінальних справ можна конкретизувати, виходячи з ст.261, 264. 271, 272, 275-285 КПК України, інших статей глав 25-26 КПК України, що регламентують повноваження прокурора та інших учасників процесу і з яких можна дійти до висновків про діяльність прокурора, завданням якого є сприяння суду у виконанні вимог закону про всебічний, повний і об'єктивний розгляд справ та винесення законних, обґрунтованих, справедливих, мотивованих вироків, ухвал і постанов суду.

Повноваження прокурора по підтриманню державного обвинувачення в суді регламентуються ст. 35. 36 Закону України «Про прокуратуру», ст.25, 264 КПК України, згідно з якими прокурор може вступити в справу в будь-якій стадії процесу, зобов'язаний своєчасно вжити передбачених законом заходів щодо усунення порушень закону, від кого б ці порушення не виходили; підтримує перед судом державне обвинувачення, бере участь у дослідженні доказів, подає суду свої міркування з приводу застосування кримінального закону міри покарання щодо підсудного; пред'являє або підтримує пред'явлений потерпшим цивільний позов. При виконанні своїх повноважень прокурор керується лише законом, тому, коли в результаті судового розгляду прокурор прийде до переконання, що дані судового слідства не підтверджують пред'явленого підсудному обвинувачення, він повинен відмовитися від обвинувачення і викласти суду мотиви відмови. Така позиція прокурора не змінює процесуального положення прокурора як державного обвинувача, не перетворює його в захисника, як це стверджує М.П.Тутішкін¹ Відмова прокурора від обвинувачення свідчить лише про об'єктивне виконання прокурором повноважень по підтриманню (не підтриманню) державного обвинувачення як однієї з його форм діяльності - продовженням нагляду за дотриманням законів

¹ Див.: Тутішкін Н.П. Процессуальное положение и функции прокурора в судебном разбирательстве. Актуальные проблемы советского уголовного процесса. -Свердловск 1987.-с.111.

органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, але зі зміщенням наголосу на державне обвинувачення (в його позитивній або негативній формі). Слід доповнити, що при відмові від обвинувачення прокурор повинен не тільки викласти суду мотиви відмови, а і підстави для постановлення судом виправдувального вироку, а саме, коли не встановлено події злочину, коли в діянні підсудного немає складу злочину, а також, коли не доведено участі підсудного у вчиненні злочину (ч. 4 ст.327 КПК України). Чинне кримінально-процесуальне законодавство не передбачає закриття кримінальної справи в судовому розгляді кримінальних справ при відмові прокурора від обвинувачення за названими підставами, які реабілітують підсудного. Згідно з п. 1 ст. 213, п. 12 ч. 1 ст. 6 та п. 2

ст.213 КПК України названі юридичні підстави є такими, що реабілітують обвинуваченого і тягнуть за собою закриття кримінальної справи, У стадії віддання обвинуваченого до суду справа не може бути, закрита при недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину (ст. 248 КПК України), У судовому розгляді кримінальних справ за цими підставами справа не може бути закрита: суд повинен постановити виправдувальний вирок. Але закриття кримінальної справи з цих підстав можливе у касаційній та наглядній інстанціях (ст. 373, 393 КПК України). У зв'язку з цим, прокурор у судовому розгляді кримінальних справ висловлює думку про постановлення судом при його відмові від обвинувачення лише підстав, які реабілітують підсудного; при наявності підстав, які не реабілітують підсудного, прокурор вносить пропозицію про закриття справи (ст. 282 КПК України)¹,

3. Значення належної підготовки прокурора до підтримання державного обвинувачення в суді

У наказах Генерального прокурора України № 5 і № 7-1996 р. зазначається: «Прокурорам і їх заступникам з урахуванням складності та обсягу кримінальних справ заздалегідь призначати державних обвинувачів для участі в розгляді їх у судах. Прокурорам яри підготовці до судових процесів ретельно вивчати матеріали справи та готувати необхідні виписки, питання для з'ясування під час судового розгляду обставин злочину тощо. Брати активну участь у дослідженні доказів, об'єктивно оцінювати їх і висловлювати суду свої міркування щодо застосування кримінального закону призначення покарання, вирішення цивільного позову, відшкодування заподіяних збитків (п.2.4. Наказу Генерального прокурора України № 5 від. 04.04.96 р.)

Належна підготовка прокурора до підтримання державного обвинувачення в суді означає, що прокурор ретельно вивчив і законспектував матеріали кримінальної справи, перевірів правильність застосування кримінального, іншого матеріального та

¹Див.: Капліна О.В. Проблеми реабілітації у кримінальному процесі України, //Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, Харків, 1998. - С.8-9

кримінально-процесуального законодавства, вивчив прокурорську і судову практику в справах відповідної категорії, проаналізував докази в кримінальній справі та визначив їх достатність для постановленням судом обвинувального вироку в разі підтвердження їх у судовому розгляді кримінальних справ, а також підготував план, тези або текст обвинувальної промови. Глибоке знання прокурором предмета його діяльності по підтриманню державного обвинувачення в суді втілює у нього впевненість в тому, що він професійно виконує покладений на нього конституційний обов'язок підтримання державного обвинувачення в суді.

Прокурорська і судова практика свідчать про те, що неналежна підготовка прокурора до підтримання державного обвинувачення в суді є причиною не тільки низького рівня виступу прокурора в судових дебатах, а й його бездіяльності, пасивності у підготовчій частині судового засідання та судового слідства

Таким чином, значення належної підготовки прокурора полягає у точному виконанні ним завдань кримінального судочинства, глибокому знанні матеріалів кримінальної справи, доказів, висловленні своїх міркувань з приводу вирішення судом будь-яких питань при розгляді кримінальної справи, активній участі у підготовчій частині судового засідання, умілому проведенні дослідження доказів у судовому слідстві та робити з них відповідні висновки після аналізу в своїй промові у судових дебатах.

Належна підготовка прокурора до підтримання державного обвинувачення сприяє правильному вирішенню судом питань, що розглядаються ним при постановленні вироку, а саме:

- 1/ чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний;
- 2/ чи має це діяння склад злочину і якою саме статтею кримінального закону він передбачений;
- 3/ чи винен підсудний у вчиненні цього злочину;
- 4/ чи підлягає підсудний покаранню за вчинений ким злочин;
- 5/ чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують відповідальність підсудного і які саме;
- 6/ чи слід у випадках, передбачених статтею 26 Кримінального Кодексу України, визнавати підсудного особливо небезпечним рецидивістом;
- 7/ яка саме міра покарання повинна бути призначена підсудному і чи повинен він її відбувати;
- 8/ в якому виді виправно-трудової чи виховно-трудової колонії або в тюрмі повинен відбувати покарання засуджений до позбавлення волі,

9/ чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов, на чию користь та в якому розмірі, і чи підлягають відшкодуванню збитки, заподіяні потерпілому, а також кошти, витрачені на його стаціонарне лікування, якщо цивільний позов не був заявлений;

10/ що зробити з майном., описаним для забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації його;

11/ що зробити з речовими доказами, зокрема з грошима, цінностями та іншими речами, нажитими злочинним шляхом;

12/ на кого повинні бути покладені судові витрати і в якому розмірі;

13/ який запобіжний захід слід обрати щодо підсудного;

14/ чи слід у випадках, передбачених статтею 14 Кримінального кодексу України, застосовувати до підсудного примусове лікування чи встановити над ним опікування (ч. 1 ст.324 КПК України).

Підстави прокурора до підтримання державного обвинувачення по кримінальній справі в суді мають своєю метою забезпечити правильне вирішення питань, передбачених п. 1-5 ч.і ст.324 КПК України, у всіх без винятку кримінальних справах. У зв'язку з цим було б доцільно підготувати пропозиції прокурора у письмовій формі про їх вирішення, судом і після виступу в судових дебатах передати сформульоване обвинувачення, яке відповідає на основні питання про злочинність діяння, склад злочину, винність підсудного та його покарання, а також обставини, що обтяжують або пом'якшують відповідальність.

При вирішенні всіх інших питань (п. 6-14 ч. 1 ст. 324 КПК України) прокурор може внести свої пропозиції усно в промові під час судових дебатів в залежності від того, чи є в цьому необхідність в конкретній кримінальній справі.

II ВИВЧЕННЯ І КОНСПЕКТУВАННЯ ПРОКУРОРОМ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

1. Методика вивчення і конспектування прокурором матеріалів кримінальної справи

Згідно з п. 2,4 наказу Генеральному прокурора України № 5 від 4 квітня 1996 р. «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному судочинстві» зі змінами і доповненнями, внесеними наказом № 7 від 24 травня 1996 р., прокурор, який буде підтримувати державне обвинувачення в суді, повинен ретельно вивчити кримінальну справу, законспектувати як джерела доказів, так і фактичні дані, що впливають із них, вивчити кримінальне та інше матеріальне законодавство і кримінально-процесуальне законодавство, прокурорську та судову практику з відповідної категорії кримінальних справ, проаналізувати докази по матеріалах досудового слідства, скласти план участі в підготовчій частині судового засідання, судовому слідстві; написати план, тези чи текст? обвинувальної промови,

Вивчення матеріалів кримінальної справи рекомендується починати заздалегідь з моменту затвердження прокурором обвинувального висновку (п. 2.4 наказу Генерального прокурора України № 5 і змінами і доповненнями в наказі № 7 1996 р). Проте районні, міські, міжрайонні прокурори позбавлені такої можливості у випадках, коли до суду надійшли справи, направлені транспортними прокурорами, які беруть участь у судовому розгляді кримінальних справ про посадові злочини, порушення правил безпеки руху і експлуатації транспорту, правил охорони праці і техніки безпеки на транспорті, справ, які мають суттєве значення для забезпечення законності та правопорядку на транспорті, з інших справ, направлених транспортними прокурорами до суду). Територіальні прокурори починають підготовку до підтримання державного обвинувачення лише після одержання копії обвинувального висновку, надісланій їм транспортним прокурором, а за необхідності надсилаються також матеріали наглядового провадження.

Прокурор має можливість підготуватися заздалегідь до підтримання державного обвинувачення у випадках своєчасного одержання із суду повідомлення про день і місце розгляду кожної кримінальної справи. Вона залежить від виконання судом вимог п. 10 ст. 253 КПК України, згідно з яким до прийняття рішення про день і місце слухання справи в судовому засіданні судді або суд повинні попередньо узгодити з прокурором і захисником можливість їх участі в цей час у судовому засіданні.

Якщо суддя або суд не виконати вимог п. 10 ст. 253 КПК України і прокурор не зміг заздалегідь підготуватися до підтримання державного обвинувачення в суді, він має можливість

заявити у підготовчій частині судового засідання клопотання про відкладення розгляду справи для його підготовки, вивчення матеріалів справи.

Заслуговує увагу рекомендація вивчати не тільки матеріали досудового слідства, а й постанову судді чи ухвалу розпорядчого засідання про відання обвинуваченого до суду¹. Прокурор, ознайомившись з цими матеріалами суду, має змогу внести корективи до підготовленого ним плану участі у підготовчій частині судового засідання, щоб заявити в суді клопотання про виклик свідків, витребування документів, речових доказів, інших матеріалів, які мають суттєве значення, але виключені судом із списку, осіб, які підлягають виклику в судові засідання, у тому числі: потерпілі, свідки, експерти, спеціалісти, а також цивільний позивач, цивільний відповідач або їх представники,

Слід зауважити, що необхідність ознайомлення прокурора з матеріалами про відання до суду не виключає можливості заздалегідь готуватися до підтримання державного обвинувачення в суді.

Вивчення матеріалів кримінальної справи в значній мірі обумовлено індивідуальними особливостями кожного прокурора, а також характером і складністю кримінальної справи

Одні прокурори починають вивчення кримінальної справи «з кінця», тобто з ознайомлення з обвинувальним висновком та постановою судді чи ухвалою розпорядчого засідання про відання обвинуваченого до суду, інші • з постанови про порушення кримінальної справи і далі.

¹ Див.: Басков В.И. Прокурорский надзор за исполнением законов при рассмотрении у головных, дел в судах. - М., 1986. - С.75

Для глибшого вивчення матеріалів кримінальної справи треба читати її тричі: перший раз, щоб упевнитись у правильності кінцевого результату, коли формулювання обвинувального висновку відповідає матеріалам справи; другий, - щоб уявити предмет обвинувачення і доведеність його доказами; третій, - щоб бути готовим дати тлумачення будь-якого з питань, що досліджується в суді, та обґрунтувати його доказами і посиланням на кримінальний, інший матеріальний, а також кримінально-процесуальний закон. В практичній діяльності прокурора саме так вивчається кримінальна справа, хоч у багатьох випадках ця послідовність не витримується, а переплітається¹.

Пристаючи до вивчення кримінальної справи, прокурор повинен поставити за мету перевірити тотожність формулювання обвинувачення у постанові про притягнення як обвинуваченого і обвинувальному висновку, тобто перевірити виконання вимог ст. 141 КПК України. Якщо під час досудового слідства обвинувачення змінилося, то незалежно від того, чи змінювалось воно на кваліфікацію з більш тяжким або менш тяжким злочином, слідчий зобов'язаний знову пред'явити обвинувачення з виконанням вимог, встановлених ст. 131-133, 140 КПК України.

Якщо на досудовому слідстві частина пред'явленого обвинувачення не знайшла свого підтвердження, слідчий повинен закрити кримінальну справу в цій частині обвинувачення своєю постановою і оголосити про це обвинуваченому. Але у випадках зміни при цьому кваліфікації злочину на інший закон (частину, пункт, статтю КПК України), слідчий повинен винести нову постанову про притягнення як обвинуваченого, знову пред'явити обвинувачення та виконати вимоги ст. 131-133, 140 КПК України.

З цього випливає висновок, що зміна обвинувачення вивчається прокурором у матеріально-правовому розумінні (кваліфікація за відповідним кримінальним законом) та кримінально-процесуальному розумінні (виконання вимог кримінально-процесуального закону) у їх нерозривному зв'язку.

Прокурор вивчає, якими саме доказами підтверджується пред'явлене обвинувачення, а коли обвинувачений притягується до відповідальності за вчинення декількох злочинів, що підпадають під ознаку різних статей кримінального закону, в описово-мотивувальній частині постанови про притягнення повинно бути вказано, які саме дії ставлять обвинуваченому в провину по кожній з статей. Невиконання цієї вимоги потягне за собою повернення справи на додаткове розслідування.

Так. судовою колегією з кримінальних справ Харківського обласного суду направлено на додаткове розслідування справу про обвинувачення К. за ч 1 ст.166 і ч. 2 ст. 168 КК України в зв'язку з тим, що в постанові про притягнення як обвинуваченого і обвинувальному висновку не зазначено, які епізоди ставляться в провину як перевищення влади або службових повноважень, а

які – як одержання хабара дільничний інспектор райвідділу внутрішніх справ у ряді випадків вимагав сплатити йому накладений ним адміністративний штраф у інших випадках - звільняв від сплати штрафу осіб, які «віддячили» його, тобто давали хабара.

2. Конспектування матеріалів кримінальної справи

Упевнившись у тотожності формулювання обвинувачення в постанові про притягнення як обвинуваченого і обвинувальному висновку, уяснивши фабулу кримінальної справи прокурор записує її у першій частині конспекту кримінальної справи, яку він вивчає.

У другій частині конспекту, розділеного вертикальними лініями на три графи, прокурор записує: 1/ джерело доказу та фактичні дані, які підтверджують чи спростовують обставини кримінальної справи, указуються том, листи кримінальної справи; 2/запитання які прокурор буде ставити особі при допиті в судовому засіданні з метою забезпечення гласності, усності, безпосередності судового розгляду, а саме,: запитання, що контролюють показання допитуваної особи, запитання з метою доповнення показань, запитання для уточнення показань особи; запитання, що нагадують певні обставини, але не запитання, що наводять на відповідь, бажану для особи, яка проводить допит. Такі запитання судді або суд знімає.

Намічаючи запитання у другій графі цієї частини конспекту, прокурор враховує, що він першим допитує підсудного, потерпілого, свідків, спеціаліст, експертів, щоб забезпечити всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи. Пленум Верховного Суду України у постанові № 11 від 27 грудня 1985 р. із змінами, внесеними постановами Пленуму № 3 від 4 червня 1993 р. та №12 від 3 грудня 1997 р.) «Про додержання судами України Процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ», звернув увагу, що законодавець з метою забезпечення об'єктивності суддів надав їм право допитувати підсудного, потерпілого, свідка у відповідності зі ст. 300, 303, 307, 308 КПК України лише після допиту учасниками судового розгляду. Під час допиту цих осіб учасниками судового розгляду суд (судді) має право ставити запитання лише після уточнення та доповнення відповідей¹. Отже, на прокурора покладається обов'язок якомога повніше в'яснити обставини справи у відкритому судовому засіданні, прагнучи отримати від допитуваної особи вичерпних і ясних відповідей на його запитання.

Остання графа цієї частини конспекту залишається заповненою до судового розгляду. В ній прокурор зробить помітку про результати допиту осіб чи дослідження матеріалів справи в судовому засіданні.

Зразок частини II конспекту:

1 Див. Збірник Пленуму Верховного Суду України (1963-1997 р.) Сімферополь 1998 –С. 359

№ № п/п	Джерела доказів та їх практичні дані	Запитання допитуваним особам	Відмітка про результати дослідження доказів у суді
1.	Показання обвинуваченого Петренка Івана Петровича: «5 травня 1998р. об 11 годині вечора на вул. Л.С. 35-37»	1/Коли виникла думка про вчинення розбійного нападу. 2/ Чи була домовленість по це.	Повністю підтвердив показання, розкався у вчиненні злочину.

3. Аналіз доказів по матеріалах кримінальної справи

В третій частині конспекту прокурор аналізує всі докази досудового слідства. Ця частина стане центральною обвинувальної промови прокурора.

Аналіз доказів досудового слідства здійснюється з додержанням вимог ст. 67 КПК України, правил формальної та діалектичної логіки. Йдеться не про перелік джерел доказів

та фактичних даних, почерпнутих із них, а про встановлення їх достовірності, належності, допустимості і достатності для постановлений обвинувального вироку в разі підтвердження їх у судовому розгляді. Оцінюється кожний із доказів окремо та всі докази в їх сукупності у відповідності з законом. Мається на увазі перевірка виконання перш за все законів, що регламентують процес доказування, з урахуванням можливих особливостей щодо порядку провадження слідчих дій, фіксації їх результатів у відповідних процесуальних актах, з додатками до них креслень схем кінозйомки, відеозапису, звукозапису та ін.

Дані аналізу доказів фіксуються прокурором при умові його впевненості, переконанні у вірності аргументів і зроблених з них висновків.

Прокурор аналізує перш за все процесуальні документи досудового слідства, які були винесені слідчим на виконання вимог закону про притягнення як обвинуваченого і складання обвинувального висновку та інших документів, у яких слідчим давалася оцінка доказам, тобто прокурор оцінює також оцінку доказів, дану слідчим. Основна увага прокурора при цьому мусить бути сконцентрована на перевірці виконання вимог ст. 131-142- 223-225 КПК України, зокрема про доказаність чи недоказаність злочину та його юридичну оцінку.

Аналізуючи постанову про застосування запобіжного заходу прокурор перевіряє і фіксує в конспекті правильність наведення підстав і мотивів застосування запобіжного заходу, а якщо він не був застосований, то з'ясовує, чи дійсно немає підстав для цього та чи відібрано від обвинуваченого письмове зобов'язання про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування, а також про те, що він з'явиться до слідчого і суду за їх викликом¹.

¹ Див Бакаев Д.М., Зеленецький В.С., Финько В.Д. Прокурорский надзор за законностью избрания мер пресечения в стадии предварительного расследования, Харьков-1986.

У разі застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту перевіряються умови, підстави, мотиви для його застосування, а також строки тримання під вартою (ст. 148, п. 4 ст. 149, ст. 150, 155, 156 КПК України)¹.

При аналізі постанов про відмову в порушенні кримінальної справи та про закриття справи в якійсь її частині чи щодо окремої особи прокурор повинен бути впевнений у правильності прийнятого слідчим рішення, тому що суд (суддя) має право порушити кримінальну справу за новим обвинуваченням чи справу щодо нової особи навіть при нескасованій постанові органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи за тим же обвинуваченням чи при відмові в порушенні справи за тим же фактом щодо особи, яка не притягнута до кримінальної відповідальності (п. 10, 11 ч.1 ст.6, ст. 276, 278 КПК України)². Прокурор повинен бути готовим висловити свою думку в суді про правильність відмови в порушенні кримінальної справи чи закриття справи слідчим та заперечити суду проти порушення справи з нового обвинувачення чи щодо нової особи, якщо не з'явилися

¹ Про необхідність виключення ч.6 ст. 156 КПК України та ст. 20 Закону України від 30 червня 1993р. «Про попереднє ув'язнення» в зв'язку з тим, що вони суперечать Конституції України, див: Матіск С.В. Вопросы подготовки прокурора к поддержанию государственного обвинения в суде // Збірник наукових праць проблем організації прокуратури і оптимізації її діяльності в сучасних умовах Харків-98, ст.106

² Див: п.18 постанови Пленуму Верховного Суду України №3 від 25 березня 1988р. (із змінами, внесеними постановою Пленуму №3 від 4 червня 1993р.) «Про застосування судами України кримінально-процесуального законодавства, що регулює повернення справ на додаткове розслідування // Бюлетень законодавства і юридичної практики України 1995, №1 - С.238-239

нові обставини, про які не було відомо прокурору при підготовці до підтримання державного обвинувачення в цій справі. Якщо в суді прокурор дійде до іншого висновку, він повинен буде його обґрунтувати і висловити думку про можливість порушення судом кримінальної справи згідно з п.10,11 ч.1 ст.6, ст.276, 278 КПК України.

Ш. СКЛАДАННЯ ПЛАНУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА В ПІДГОТОВЧІЙ ЧАСТИНІ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ ТА СУДОВОМУ СЛІДСТВІ

1. Складання плану діяльності прокурора в підготовчій частині судового засідання
- 2.

Підготовча частина судового засідання має на меті встановити можливість розгляду кримінальної справи, забезпечити необхідні умови для проведення судового слідства (ст. 283-296 України). Прокурор повинен бути підготовленим подати суду свої міркування з приводу будь-яких питань, що вирішуються у підготовчій частині судового засідання.

Після відкриття головуючим судового засідання, оголошення, про справу, яка буде розглядатися, хто з учасників судового розгляду і викликаних осіб з'явився, та повідомлення про причини неявки відсутніх, прокурор повинен висловити свої міркування про можливість розгляду справи у відсутності осіб, які не з'явилися.

При перевірці прибуття на судові засідання представників громадських організацій або трудових колективів як громадських обвинувачів, або громадських захисників, суд перевіряє їх повноваження і вирішує питання про допуск їх до участі в справі незалежно від того, що таке рішення було прийняте у стадії віддання до суду. Тому прокурор висловлює свої міркування щодо їх допуску чи відмови в допуску, якщо є обставини, передбачені ст. 59, 61 КПК України, або належним чином не оформлені документи про їх призначення громадською організацією чи трудовим колективом (ч. 2 ст. 284 КПК України).

У плані діяльності прокурора у підготовчій частині судового засідання повинно бути зазначено його міркування щодо участі перекладача на досудовому слідстві та його допуску в судові засідання. Якщо підсудний не володіє мовою, на якій проводиться судочинство, розгляд справи без участі перекладача є безумовною підставою для скасування вироку (п. 5 ч. 2 ст. 370 КПК України).

У плані діяльності прокурора далі повинно бути визначено його міркування щодо встановлення особи підсудного і часу вручення йому копії обвинувального висновку. Нез'ясування з достатньою повнотою особи підсудного дає підстави у всякому разі визнати попереднє чи судові слідство одностороннім і неповним (п.4 ч.2 ст.368 КПК України). В разі невручення підсудному або вручення в строк менший, як три дні до розгляду справи в судовому засіданні, копії обвинувального висновку і копії ухвали розпорядчого засідання чи постанови судді або при зміні обвинувального висновку, прокурор повинен запропонувати відкласти розгляд справи на три дні з обов'язковим врученням документів для ознайомлення (ст. 254, 286 КПК України) Але коли підсудний просить при несвоєчасному врученні йому зазначених документів розглянути справу у даному судовому засіданні прокурор, упевнившись у тому, що прохання підсудного добровільним і що з моменту вручення йому документів в залежності від складності справи і особи підсудного, останній мав змогу належним чином підготуватися до захисту від пред'явленого обвинувачення, може змінити своє міркування і висловитись про можливість розгляду справи в судовому засіданні (ч. 4 ст. 286 КПК України),

Прокурор включає до плану висловлення, міркувань щодо можливих відводів суду та учасників судового розгляду. При вирішенні питань про відвід судді чи суду прокурор повинен керуватися вимогами ст. 54-57 КПК України, а також висловлювати свої міркування, враховуючи роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, Так, у п.7 постанови № 11 Пленуму Верховного Суду України від 27 грудня 1985 р. (із змінами, внесеними постановами № 3 Пленуму від 4 червня 1993 р. та № 12 від 3 грудня 1997 р. «Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ», дано роз'яснення, що «відповідно до ст. 55 КПК суддя, який брав участь у розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції, не може брати участі у новому розгляді справи лише у випадку скасування постановленого з його участю вироку або ухвали про закриття справи. Скасування іншої ухвали, постановленої при розгляді справи в суді першої інстанції, не позбавляє суддю, який брав участь у її постановленні, права брати участь у новому розгляді справи у тій же інстанції, якщо немає інших обставин, які викликають сумнів у його об'єктивності¹. Але крім цього роз'яснення, слід мати на увазі також роз'яснення в п. 13 постанови № 10 Пленуму Верховного Суду України від 30 вересня 1994 р. (з доповненнями в постанові № 12 Пленуму від 3 грудня 1997 р.) «Про деякі питання, то виникають при

застосуванні судами законодавства, яке передбачає оскарження до суду санкції прокурора на арешт»; "Відповідно до вимог ст. 54 КПК суддя не може браги участь у розгляді кримінальної справи, якщо він розглядав по цій справі скаргу на санкцію прокурора на арешт"².

Згідно з ч. 3 ст. 57 КПК України заява про відвід судді, який одноособово розглядає справу, подається у письмовому вигляді не менш, як за три дні до судового розгляду справи. У листі Голови Верховного Суду України, Генерального прокурора України та

¹Див.: Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України (1963-1997 р.р). Сімферополь, 1998.- с.357-358.

²Див - Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України (1963 – 1997 р.р) Сімферополь, 1998.- с.355.

міністра юстиції України від 19 серпня 1992 р. дається роз'яснення що про право заявити відвід судді у такому випадку підсудний повідомляється при врученні йому копії обвинувального висновку про що він дає розписку особі, яка проводить вручення. Відповідно до ч. 3 ст. 57 КПК України відвід, заявлений судді, який одноособово розглядає справу, вирішується постановою голови районного (міського) суду. В такому ж порядку вирішуються питання про відвід, заявлений в судовому засіданні. Суддя може дати усні пояснення, які заносяться до протоколу судового засідання, або письмові, які додаються до справи. Суд вислуховує думку прокурора та інших учасників судового розгляду (ч. 3 ст. 296 КПК України), після чого справа направляється голові відповідного суду для вирішення питання про відвід судді.

Прокурор повинен запланувати вирішення цих постанов підготовчій частині судового розгляду. Крім того, він повинен бути готовим дати свої пояснення, якщо відвід буде заявлений йому Так, у практиці були випадки, коли відвід прокурору заявляли в зв'язку з тим, що він брав участь у проведенні попереднього слідства в справі, у розгляді справи в суді першої інстанції, в касаційному порядку чи в порядку нагляду. Як відомо, ці обставини не можуть бути підставою для відвіду, про що прокурор дає свої пояснення відповідно до ч.1 ст.58 КПК України.

Мав місце випадок, коли після задоволення судом відмови від захисника підсудного останній заявив, що в зв'язку з відсутністю захисника прокурор не має права брати участь у розгляді справи. Коли ж підсудному було роз'яснено зміст ч. 1 ст. 58 КПК України, що наведені обставини не можуть бути підставою для відвіду прокурора, він заявив клопотання, щоб захисника було повернуто для участі в судовому засіданні.

Прокурор повинен мати в своєму плані помітки про можливі відводи інших учасників судового розгляду та пропозиції про задоволення цих заяв чи відмову в них.

Прокурор намічає в плані міркування відносно можливості розгляду справи, коли не з'явиться в судове засідання підсудний ст. 288 КПК України), громадський обвинувач, захисник чи громадський захисник (ст. 289 КПК України), потерпілий (ст. 290 КПК України), цивільний позивач (ст. 291 КПК України), свідки і експерти (ст. 292 КПК України), а після видалення свідків із залу суду, роз'яснення прав підсудному та прав і обов'язків особам, які беруть участь у справі, заявити клопотання про витребування і приєднання до справи нових доказів (ст. 293-296 КПК України).

Згідно з ст. 296 КПК України кожне клопотання прокурора та інших учасників судового розгляду повинно бути розглянуте судом. «Залишення його «відкритим» або інша відстрочка в його вирішенні є неприпустимими». - роз'яснив Пленум Верховного Суду України у п.11 постанови № 11 від 27 грудня 1985р. «Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ»¹ . Проте в

¹Див. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України 1993-1997 р р. Сімферополь. 1998 -С359.

судовій практиці нерідко питання про можливість розгляду справи, коли не з'явилися свідки, експерт, спеціаліст, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач або їх представники, залишається судом «відкритим», тобто суд після підготовчої частини судового засідання переходить до судового слідства, в кінці якого остаточно вирішує питання про можливість закінчення судового слідства у відсутності осіб, які не з'явилися в судове засідання, чи винести ухвалу (постанову) про відкладення розгляду справи для виклику їх у судове засідання. Таке порушення кримінально-процесуального законодавства допускається через неправильне тлумачення ст.292¹ КПК України, якою доповнений кодекс у 1985р.¹.

Згідно з цією статтею у разі винесення судом ухвали про відкладення розгляду справи суд може допитати свідків, експерта або спеціаліста, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників, які з'явилися.

Виконати цю норму практично неможливо без порушення кримінально-процесуального закону, тому що після винесення судом ухвали про відкладення розгляду справи суд не може перейти до судового слідства, починаючи його з роз'яснення свідкам та іншим особам, які з'явилися, зобов'язати їх та провести допит без виконання вимог ст.297-301. 310.311,312 КПК України.

¹Див Указ Президії Верховної Ради УРСР №8627-10 від 20 березня 1985р. // Відом. ВР УРСР 1985 - №14. с. 321

Незрозуміло, як повинен проводитися допит свідка та інших осіб. чи мають право брати участь в допиті підсудні і таке інше.

У зв'язку з цим прокурор не повинен рекомендувати впровадження допиту на підставі ст.292¹ КПК України, а висловлювати міркування про можливість розгляду справи у відсутності осіб, які не з'явилися до суду, або про відкладення справи та виконання вимог ст. 292 КПК України про застосування щодо свідків заходів, зазначених у ст.70 і 71, та щодо експертів -заходів, зазначених у ст. 77, ст. 292 КПК України, Щодо ст.292¹ КПК України, то вона повинна була виключена з тексту кодексу як така, яку неможливо виконати без порушення закону.

2. Складання плану діяльності прокурора у судовому слідстві

Прокурор планує свою діяльність у судовому слідстві в тій послідовності, яка встановлена ст.297-317 КПК України. Перед ним відповідно до ст.34-35 Закону України «Про прокуратуру» стоїть завдання сприяти суду виконати вимоги закону про всебічний, повний і об'єктивний розгляд справ та постановленню вироку ухвал, постанов, що ґрунтуються на законі. Тільки на тих доказах, які були розглянуті в судовому засіданні, суд обґрунтовує вирок (ч.2 ст.323 КПК України). На виконання цих вимог і спрямована діяльність прокурора в судовому слідстві.

Прокурор сам зазначає у плані, хто читає обвинувальний висновок, по скільки закон не конкретизує цього. Це може бути запропоновано йому чи секретарем судового засідання, чи суддя сам оголосить його. Доцільно оголошувати обвинувальний висновок прокурору як державному обвинувачу, тому що в разі оголошення його суддею у присутніх в залі судового засідання складається помилкова уява про те, що обвинувачує суд.

Обвинувальний висновок повинен бути зачитаний повністю, без скорочень, а якщо при відданні до суду до обвинувального висновку були внесені зміни, то зачитується також ухвала розпорядчого засідання чи постанову судді про віддання до суду (ст. 297 КПК України). Після роз'яснення підсудному суті обвинувачення головуючим, з'ясування питань чи визнає підсудний винним чи бажає він давати суду показання, прокурор повинен запропонувати суду свою думку про те, в якій послідовності належить допитувати підсудних, потерпілих, свідків, експертів і проводити дослідження інших доказів (ст. 299 КПК України). Як правило, прокурор вносить пропозицію

починати дослідження доказів з допиту підсудних, потерпілих, свідків, експертів у тому порядку, який встановлений в додатку до обвинувального висновку - у списку осіб, які підлягають виклику в судове засідання (п.1 ст. 224 КПК України). Такий порядок дослідженні доказів пропонується прокурором у разі згоди підсудного давати суду показання незалежно від того, чи визнав підсудний себе винним. Іноді, з міркувань про доцільність розпочатку дослідження доказів з потерпілих та свідків, які викривають підсудного у вчиненні злочину прокурор може спланувати і інший порядок, але в судовому засіданні може бути запропонований і той порядок, який називають звичайним. Пропонуючи порядок дослідження доказів, прокурор не обмежується посиланням на звичайний порядок, а повинен його перелічити: допитати підсудного, потерпілого, свідків провести експертизу і допитати експерта, оглянути речові докази оглянути і оголосити документи, а при необхідності оглянути місце події, пред'явити для впізнання особу та предмети: оголосити показання підсудного, свідка: додатково допитати передопитати свідка в присутності інших уже допитаних свідків або на очній ставці.

Прокурор не може пропонувати проведення в судовому засіданні відтворення обставин події¹, перевірку показань на місці та слідчий експеримент².

При складанні плану діяльності в судовому слідстві він використовує II розділ конспекту, в якому зазначені показання обвинувачених, потерпілих, свідків, спеціалістів, експерта та ін., а також намічені поряд з ними запитання, які прокурор буде задавати цим особам в судовому слідстві з метою їх уточнення, доповнення,

¹Див п.11 постанови №5 Пленуму Верховного Суду України від 29 червня 1990р. (із змінами, внесеними постановою №3 Пленуму від 4 червня 1993р) «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» //Збірник постанов с.20

²Чинним законодавством не передбачено їх проведення, хоч в практиці їх проводять на попередньому слідстві, про що складається протокол у відповідності до вимог стю194 КПК України.

контролю та нагадування. У складних, багатоепізодних справах та справах про злочини, вчинені групами осіб, прокурору доцільно заготувати картки: а)на кожного обвинуваченого з вказівкою вчинених ним злочинів; б) на кожний злочин, вчинений обвинуваченим; в) на групу осіб, які вчинили злочини та ін.

У цих же картках можна вказати свідків, які викривають кожного з обвинувачених чи по кожному епізоду обвинувачення. Крім того, доцільно скласти довідкові листи на потерпілих і свідків з зазначенням листів справи, якщо виникне погреба в їх оголошенні (ст.306 КПК України).

Прокурори складають також схем вчинення злочину, листи допиту свідків та ін.¹

Плануючи допит підсудного, потерпілого, свідка, прокурор повинен якомога повно з'ясувати питання відповідно обставин, що є предметом дослідження. Особливу увагу слід приділяти виявленню обставин, які викривають обвинуваченого та обтяжують його відповідальність, тому що в разі їх не виявлення прокурором, вони можуть залишитись не з'ясованими, тому що обов'язок з'ясування обставин, що виправдують підсудного, а також пом'якшують чи виключають його відповідальність, покладається на захисника (ч. 1 ст.48 КПК України). Не слід сподіватися на те, що зазначені обставини будуть з'ясовані судом, тому що в разі допиту вказаних осіб суддя буде ставити запитання, що викривають

¹Див. Матюшенко М. А. . Шость Н.В. Підготовка прокурора до участі в розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції // Навч.посібник - Харків, 1983 р.

підсудного або обтяжують його відповідальність, може скластися враження необ'єктивності судді, яка є підставою для його відводу (п.4 ч.1ст.54 КПК України).

ІV. ПІДГОТОВКА ПРОКУРОРА ДО УЧАСТІ В СУДОВИХ ДЕБАТАХ

1. Завдання і значення належної підготовки прокурора до участі в судових дебатах

Беручи участь у судових дебатах, прокурор підводить підсумки судового слідства, сприяє суду вирішити питання, зазначені в ст.324 КПК України, при постановленні вироку.

Щоб остаточно переконатися у своїх висновках про доведеність події злочину, винність підсудного та інші обставини головного факту доказування у кримінальній справі (ст.23. 64, 433 КПК України), прокурор повинен порушити перед судовими дебатами клопотання про оголошення перерви.

У нього мають бути заздалегідь приготовлені відповіді на перші три питання ст.324 КПК України, а саме:

- 1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний;
- 2) чи має це діяння склад злочину і якою саме статтею кримінального закону він передбачений;
- 3) чи винен підсудний у вчиненні цього злочину.

У перерві перед судовими дебатами прокурор матиме змогу оцінити, чи підтверджені ці обставини доказами, дослідженими в судовому слідстві (ч.2 ст.323 КПК України).

Позитивна відповідь на зазначені питання дасть прокурору можливість перевірити та зкорегувати відповіді на інші питання ст.324 КПК України.

А.Ф.Кони на запитання, що потрібно, щоб добре говорити на суді, давав таку відповідь: «Треба знати предмет, про який говориш, у точності та подробицях, з'ясувавши собі цілком його позитивні і негативні якості; треба знати свою рідну мову і вміти користуватися її гнучкістю, багатством і своєобразними зворотами, причому, звичайно, до цього знання належить і знайомство зі скарбницею рідної літератури»¹.

Таким чином, значення належної підготовки прокурора до участі в судових дебатах визначається глибоким знанням предмету доказування, чинного кримінального і іншого матеріального, а також кримінально-процесуального законодавства, судової і прокурорської практики, вмінням прокурора аналізувати докази та робити відповідні висновки, переконати суд у правильності своєї позиції, тобто виконати завдання, поставлені перед ним ст.34 Закону України «Про прокуратуру» (ст.264 КПК України).

З метою виконання завдання слід підготувати план, тези чи текст обвинувальної промови.

¹Див.: Кони А.Ф. Собрание починений.-Т.4-М., 1966 – с. 142

План обвинувальної промови прокурора - це послідовне висвітлення основних її частин, коротка програма їх проголошення.

Тези обвинувальної промови - основні положення, в яких коротко викладені обставини справи, думка прокурора відносно них його міркування з приводу застосування кримінального закону і міри покарання щодо підсудного.

Текст - записана обвинувальна промова прокурора як правовий акт про обґрунтування ним пропозицій відносно вирішення судом питань при постановленні вироку, зазначених у ст. 324 КПК України.

З метою виконання завдань кримінального судочинства і реалізації своїх повноважень у судових дебатах прокурор, який має достатній досвід роботи по підтриманню державного обвинувачення в суді, може не писати повний текст обвинувальної промови, а обмежитись складанням плану обвинувальної промови або її тез.

План обвинувальної промови повинен бути складений з урахуванням особливостей конкретної кримінальної справи, характеру і ступеня суспільної небезпеки, вчинення злочину організованою групою чи однією особою, ґрунтування доказової бази на прямих чи непрямих доказах, позиції підсудних щодо пред'явленого обвинувачення та ін. Цей план не слід ототожнювати з переліком питань, що будуть висвітлюватися прокурором в обвинувальній промові. Він повинен бути спрямованим на дослідження обставин справи, а не перелік питань,

зазначених у ст.324 КПК України. У зв'язку з цим до кожного пункту плану слід підготувати тези, які будуть конкретизувати зміст обвинувальної промови прокурора.

Отже, державний обвинувач з достатнім досвідом роботи може обмежитись складанням плану і тез до кожного пункту плану обвинувальної промови прокурора.

Початківцям у спразі підтримання державного обвинувачення в суді (стажистам, помічникам прокурора, які щойно призначені на цю посаду, прокурорам відділів управлінь, які не підтримували раніше державне обвинувачення в суді за розподілом обов'язків) рекомендується скласти текст обвинувальної промови. Це дасть змогу прокурору глибоко знати предмет виступу в судових дебатах, додержуватися послідовності і висвітлення відповідних частин обвинувальної промови, почувати себе впевненим у виконанні покладених на прокурора обов'язків.

В основу структури обвинувальної промови прокурора повинні бути покладені питання, що вирішуються судом при постановленні вироку (ст.324 КПК України).

Ці питання доцільно розробити на чотири групи, а саме:

- 1)аналіз доказів;
- 2)кваліфікація злочину;
- 3)покарання за вчинений злочин,
- 4)причини і умови, що сприяли вчиненню злочину та інші питання.

2. Аналіз доказів.

Для ретельного аналізу доказів прокурор повинен викласти обставини, які підтверджують час місце, спосіб, події злочину (фабулу справи). При цьому вказується на його суспільну небезпечність, тобто пов'язується суспільна оцінка злочину з диспозицією відповідної статті кримінального закону, а у випадках, коли санкція кримінального закону передбачає виключну міру покарання - смертну кару доцільно сказати і про цю санкцію, підкресливши тим самим співпадання суспільної і державної оцінки вчиненого злочину. Далі прокурор аналізує докази, якими встановлена вина підсудного у вчиненні злочину: за правилами ст.67 КПК України оцінюються докази, досліджені на судовому слідстві (ч.2 ст.323 КПК України). Посилатися на матеріали попереднього слідства прокурор може лише у випадках, коли докази не підтверджені в судовому засіданні. Прокурор проводить доводи, чому слід взяти до уваги докази, що одержані в суді, і відкинути інші докази.

Ця частина обвинувальної промови прокурора повинна бути сформульована при її остаточній підготовці в перерві судового засідання, оголошеного після судового слідства.

Таким чином, аналіз доказів охоплює п.1 і 3 ст.324 КПК України, базується на аналізі матеріалів досудового і судового слідства.

3. Кваліфікація злочину.

В аналізі доказів повинна бути вказана кваліфікація злочину. Зробити правильний висновок про правову оцінку злочину прокурор може лише тоді, коли він у повній мірі володіє знанням кримінального права. Не всі статті Особливої частини Кримінального Кодексу України детально визначають у своїй диспозиції ознаки конкретного злочину. Деякі з них вказують на відсутність певних ознак, наведених у інших статтях. Так, ст.94 КК України вказує на умисне вбивство, вчинене без вказаних у статті 93 Кодексу ознак.

У зв'язку з цим на прокурора покладається обов'язок методом виключення довести правильність кваліфікації за ст.94 КК України, Але це не означає, що прокурор повинен послідовно привести доводи про виключення кожного пункту ст.93 КК України. Це не тільки займає багато часу, але й є зайвим щодо змісту промови прокурора. Тому про виключення ознак умисного вбивства, вказаних у ст.93 КК України, може бути сказано

взагалі і конкретизовано лише відносно окремих пунктів цієї статті, у застосуванні яких є сумнів. Так, вбивство в сварці чи бійці з ревнощів, помсти та інших мотивів, що виникли на ґрунті особистих відносин, хоч при цьому і був порушений громадський порядок, не можна розглядати як вчинене з хуліганських мотивів, про що дано роз'яснення в абз.2 п.9 постанови Пленуму Верховного Суду України №1 від 1 квітня 1994р. «Про судову практику в справах про злочини про життя і здоров'я людини»¹.

У наведеній постанові Пленуму є роз'яснення, що не можна кваліфікувати вбивство однієї особи за сукупністю пунктів «а», «б», «в», «ж» ст.93 КПК України у будь-якому їх поєднанні, оскільки неможливо вчинити вбивство одночасно з корисливих, хуліганських мотивів, у зв'язку з виконанням потерпілим свого службового або громадського обов'язку чи з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення (п.20)².

Обґрунтування кваліфікації злочину за ст.94 КК України може бути пов'язане з виключенням таких злочинів, які передбачені ст.95, ч.3 ст.101 КК України, коли виникає потреба доказати, що умисел підсудного виник не в стані сильного душевного хвилювання чи не був направлений на умисне тілесне ушкодження тощо.

При доказуванні кваліфікації злочину прокурору доцільно посилатися на роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, без чого у багатьох випадках дуже складно, а іноді і неможливо, обґрунтувати певну кваліфікацію злочину. Так, у ч.2 ст.206 КК України вказано вичерпний перелік кваліфікуючих ознак злісного хуліганства. Роз'яснення до кожної з ознак наведені у постанові №3 Пленуму Верховного Суду України від 28 червня 1991р... із змінами в постанові №3 Пленуму від 4 червня 1993р. «Про судову практику

¹ Див.: Бюлетень законодавства і юридичної практики України 1995, №1 - С. 89 ² Див.: Там само - с.93

в справах про хуліганство»: «Злісним хуліганством за ознакою особливої зухвалості може бути визнане таке злочинне порушення громадського порядку, яке виражало явну неповагу до суспільства, супроводжувалось, наприклад, насильством з заподіянням тілесних ушкоджень або знущанням над особою, яке тривалий час і вперто не припинялось, або було пов'язане з знущанням чи пошкодженням майна, зривом масового заходу, тимчасовим припиненням нормальної діяльності установи, підприємства, чи громадського транспорту та інше(абз. 2 п. 8)»¹.

Пославшись на таке роз'яснення, прокурор може навести і інші порушення громадського порядку як злісне хуліганство за ознакою особливої зухвалості.

В цій же постанові Пленуму роз'яснюються також інші ознаки злісного хуліганства: вчинена особою, раніше судимою за хуліганство (п.7) яке відзначалося винятковим цинізмом (абз.3 п.8); опір, вчинений щодо особи, яка здійснювала хуліганські дії (п.9).

Прокурору не слід «перевищувати» пропозиції щодо кваліфікації злочину з метою «перестрашування» від повернення судом справи на додаткове розслідування. В практичній діяльності мають місце такі випадки: пам'ятаючи про вимогу закону про повернення справи на дослідження для пред'явлення притягнутій особі до відповідальності більш тяжкого обвинувачення, прокурор пропонує кваліфікувати злочин за цим обвинуваченням і розраховує, що суд змінить кваліфікацію на закон про менш тяжкий

¹ Див.: Бюлетень законодавства і юридичної практики України. - 1995, №1. - С. 170-171

злочин. Прокурор у такому випадку не виконує завдання сприяти суду в постановленні законного, обґрунтованого і справедливого вироку. Тому на прокурора покладається обов'язок запропонувати суду кваліфікувати злочинні дії відповідно до ознак певного злочину без їх перевищення.

У тих випадках, коли кваліфікуючою ознакою злочину є вчинення його особливо небезпечним рецидивістом або особою раніше судимою за злочин (п. «з» ст.93, ч.2 ст.80, ч.2 ст.206 КК України та інші), прокурор у своїй промові дає характеристику особи підсудного, доводить, що минула судимість не погашена і не знята. В інших випадках характеристика особи підсудного, як правило, дається прокурором при аналізі обставин, пов'язаних з пропозицією про визначення покарання.

Таким чином, при аналізі кваліфікації злочину прокурор сприяє суду в правильному вирішенні питання, чи має це діяння склад злочину і якою саме статтею кримінального закону він передбачений (п.2 ч.1 ст.324 КПК України).

4. Покарання за вчинений злочин

Пропозиції прокурора про покарання за вчинений злочин мають на меті не тільки призначити кару, а й прогнозувати можливість виправлення і перевиховання засуджених у дусі чесного ставлення до праці, точного виконання законів, поважання правил співжиття (ч.1 ст.22 КК України).

Прокурор пропонує призначити покарання в межах, встановлених законом за вчинений злочин, у точній відповідності з положеннями Загальної частини Кримінального Кодексу України. При цьому прокурор, керуючись правосвідомістю і враховуючи характер і ступінь суспільної небезпечності, характеризує особу шинного і обставини справи, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, у відповідності з ст.327 КПК України і пропонує:

1) постановити обвинувальний вирок і призначити підсудному покарання, передбачене кримінальним законом,

2) постановити обвинувальний вирок без призначення покарання, якщо на момент розгляду справи в суді діяння втратило суспільну небезпечність або особа, яка його вчинила, перестала бути суспільно небезпечною (ч.3).

З урахуванням позитивної характеристики особи підсудного, характеру і ступеня суспільної небезпечності злочину, обставин, що пом'якшують відповідальність підсудного, прокурор може запропонувати, суду призначити більш м'яке покарання, ніж передбаченого законом (ст.44 КК України), ухвалити умовне незастосування покарання у вигляді позбавлення волі з сплатою штрафу в межах від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а за корисливі злочини - в межах від сорока до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а також встановити іспитовий строк тривалістю від одного року до трьох років.

Прокурор може також запропонувати не застосовувати при умовному засудженні штрафу за наявності підстав ст.44 КК України про призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ч.1 і 2 ст.45 КК України).

Враховуючи клопотання громадських організацій або трудового колективу про умовне засудження винного, прокурор може запропонувати передати умовно засудженого для перевиховання і виправлення, а при відсутності зазначеного клопотання - покласти на певний трудовий колектив або особу, які згодні на це, обов'язок по нагляду за умовно засудженим і проведенню з ним виховної роботи (ч.4 ст.45 КК України).

Пропозиції прокурора можуть також ґрунтуватись на ст. 46, 46¹, 50, 51 КК України про відкладення строку виконання вироку, звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання, звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів адміністративного стягнення, примусових заходів виховного характеру або громадського впливу.

Пропозиція про постановлення обвинувального вироку із звільненням засудженого від покарання вноситься прокурором, коли закінчився строк давності або внаслідок акту амністії якщо він усуває застосування покарання за вчинене діяння, а також в зв'язку з помилуванням окремих осіб (ч.3 ст.6 КПК України).

Пропозиції прокурора про призначення покарання за вчинений злочин повинні ґрунтуватися на ст.23-25, 29, 31, 34, 35, 37, 38 КК України. При цьому прокурор бере до уваги роз'яснення Пленуму Верховного Суду України в постанові №22 від 22 грудня

1995р. "Про практику призначення судами кримінального покарання" та інші постанови Пленуму з цього питання.

Прокурор визначає не тільки вид покарання, а й його строк. Так, пропонуючи призначити покарання у вигляді позбавлення волі за ст.94 КК України, він повинен назвати конкретний строк - від 7 до 15 років. Визначення конкретного строку позбавлення волі має бути запропоновано з урахуванням тяжкості злочину і особи підсудного, щоб воно за своїм розміром не було явно несправедливим як внаслідок м'якості, так і суворості покарання.

Розмір покарання у вигляді позбавлення волі прокурор не повинен завищувати з розрахунку на те, що як правило, суд призначає меншу міру покарання¹. Від нього слід відмовитись і прокурору і суду; слід пропонувати і призначити ту міру покарання, яка відповідає тяжкості вчиненого злочину і особи підсудного.

Таким чином, обґрунтовуючи висновок про підлеглість підсудного покаранню за вчинений ним злочин (п.4 ч. 1 ст.324 КПК України), прокурор також вносить пропозиції по вирішенню питань, чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують відповідальність підсудного, і які саме; чи слід у випадках передбачених статтею 26 Кримінального кодексу України.

¹ Див.: Вирок екс-президенту «Бласко» // Голос України. - 1998, 17 червня. Прокурор «пропонував підсудному Кудікіну 12 років позбавлення волі, суд призначив 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

визнавати підсудного особливо небезпечним рецидивістом¹; яка саме міра покарання повинна бути призначена підсудному і чи повинен він її відбувати; в якому виді виправно-трудова чи виховно-трудова колонія або в тюрмі повинен відбувати покарання засуджений до позбавлення волі (п.5-8 ч.1 ст.324 КПК України).

5. Причини та умови, що сприяли вчиненню злочину, та інші питання

Прокурор, виконуючи вимоги ст.23. КПК України, повинен указати на такий елемент головного факту доказування, як причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, та поставити питання про їх усунення судом згідно зі ст. 23² КПК України, якщо в ході дізнання чи попереднього слідства не були вжиті такі заходи.

Пропозиції прокурора про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, повинні пов'язуватись з аналізом доказів і розширяти пред'явлене обвинувачення, Прокурор пропонує винести окрему ухвалу суду, в якій поставити питання про притягнення до дисциплінарної або матеріальної відповідальності осіб, в діях яких є ознаки дисциплінарного правопорушення або їх діями завдана матеріальна шкода.

¹ У навчальному посібнику не розглядається питання щодо пропозицій прокурора визнати підсудного особливо небезпечним рецидивістом в зв'язку з тим, що проект Кримінального Кодексу України «відмовляється від положень про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, що передбачено у чинному Кримінальному Кодексі» - Пояснювальна записка до проекту Кримінального кодексу України, підготовленого робочою групою Кабінету Міністрів України // Українське право - 1997. -№.2 - С.135.

Крім того, в обвинувальній промові прокурора можуть бути пропозиції відносно вирішення цивільного позову: залежно від доведеності підстав і розміру цивільного позову запропонувати задовольнити цивільний позов повністю або частково чи відмовити в ньому (ч.1 ст.328 КПК України).

Вносяться також пропозиції про відшкодування коштів, витрачених закладом охорони здоров'я на його стаціонарне лікування, якщо цивільний позов не був заявлений (п.9 ч.1 ст.324 КПК України)¹.

Прокурор може внести пропозиції відносно майна, описаного для забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації його (п.10 ч.1 ст.324 КПК України); речових доказів (п.11 ч.1 ст.324 КПК України), а також вказувати, на кого повинні бути покладені судові витрати і в якому розмірі (п.12 ч.1 ст.324 КПК України); який запобіжний захід слід обрати щодо підсудного (п. 13 ч.1 ст.324 КПК України); чи слід у випадках, передбачених ст.14 КК України, застосовувати до підсудного примусове лікування чи встановити над ним опікування (п. 14 ч.1 ст.324 КПК України).

¹Про вирішення цивільного позову при виправданні підсудного, як і про відмову прокурора від обвинувачення, не йдеться при підготовці прокурором обвинувальної промови, тому що передбачити це заздалегідь - означає невпевненість прокурора в законності та обґрунтованості пред'явленого обвинувачення, а неусунутий сумнів відповідно до принципу презумпції невинності повинен тлумачитися на користь обвинуваченого прокурор не повинен був затверджувати обвинувальний висновок і направляти справу до суду. Не може заздалегідь плануватись репліка прокурора.

В разі виникнення в суді питання про відмову прокурора від обвинувачення, вирішення цивільного позову при виправданні підсудного чи взяти репліку, прокурор повинен експромтом обґрунтувати їх мотиви і підстави та чітко сформулювати свою позицію.

Підготовка тексту обвинувальної промови обумовлює впевненість прокурора в тому, що, виступаючи в судових дебатах, він проголосить переконливу, юридично грамотну, чітку, яскраву промову, що ґрунтується на глибокому знанні матеріалів кримінальної справи, закону, прокурорської і судової практики.

У. ВИВЧЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА, ПРОКУРОРСЬКОЇ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Згідно з п.14 ч.1 ст.92 Конституції України виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організацій і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності адвокатури. Отже, вся діяльність прокурора, який підтримує державне обвинувачення в суді, всі його пропозиції, міркування, заключення в судовому розгляді кримінальних справ, касаційні і окремі подання, протести в порядку судового нагляду та в зв'язку з нововиявленими обставинами інші процесуальні документи повинні ґрунтуватися на законі. Інші нормативні акти - накази Генерального прокурора України, інструкції, вказівки, постанови Пленуму Верховного Суду України можуть лише роз'яснювати порядок та правильність застосування законів.

Приступаючи до вивчення і конспектування кримінальної справи, прокурор повинен детально вивчати¹ кримінальні, інші матеріальні та кримінально-процесуальні закони. Оскільки прокурор сприяє постановленню судом законного і обґрунтованого вироку (ст.34 Закону України «Про прокуратуру», ч.1 ст.323 КПК України), то всі акти прокурора тим більше повинні бути законними і обґрунтованими.

Кримінальний закон слід вивчати за офіційним виданням Кримінального Кодексу України, перевіряти, чи були внесені до нього зміни та доповнення. Так, ст. 166 КК України - перевищення влади або посадових повноважень була змінена і доповнена Законом України від 11 липня 1995 р.: за ч.1 покарання встановлено від двох до п'яти років (було раніше до трьох років) або виправні роботи на строк до двох років, з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; за ч.2 - позбавлення волі від трьох до восьми років (раніше було від двох до восьми років). Доповнена нова частина -ч.3 су. 166 КК, згідно з якою «дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років».

¹Слід застерегти прокурорів при вивченні закону від вживання термінів: "передивитися", "познайомитися". Закони треба вивчати, тобто вдумливо читати, тлумачити, усвоїти науково сліджувати, познати.

Правильне застосування кримінального закону може бути пов'язане з іншими законами, без знання яких допускаються в судовій практиці помилки.

Так, у примітці до ст.70 КК України - Контрабанда вказано: «Під великим розміром слід розуміти контрабанду, якщо загальна вартісні її предметів становить двісті і більше офіційно встановлених мінімальних розмірів заробітної плати». Прокуратурою В.області справу по обвинуваченню К. за ст.70 КК України направлено до суду з обвинувальним висновком, в якому встановлений розмір контрабанди (газові пістолети, патрони та ін.) на суму 6600 грн., тоді як мінімальний розмір заробітної плати був 45 грн., тобто кримінальна відповідальність за ст.70 КК України могла наступити не менш як при 9000 грн. Суд виправдав К., вказавши, що до нього може бути застосовано адміністративне стягнення за ст.209 КАП¹.

Вичислення великих розмірів розкрадання державного або колективного майна також пов'язане з мінімальним розміром заробітної плати. Так, Комінтернівський відділом внутрішніх справ м. Харкова були порушено кримінальну справу, а потім пред'явлено обвинувачення Б. і М. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст.81 КК України. Обвинуваченим ставилось в провину викрадення з пам'ятника ім. Кошкіна трьох бронзових косинців вагою 95 кг на суму 532000грн., що перевищує

¹В червні 1998р. Указом Президента України встановлено мінімальний розмір заробітної плати 55 грн, тому за ст.70 КК України особа може бути притягнута, коли розмір предметів контрабанди оцінюється не менш 11000 грн.

мінімальний розмір заробітної плати у 1184 рази, тоді як згідно з ч. 2 примітки до ст. 81 КК України це є особливо великий розмір (перевищує у двісті п'ятдесят і більше разів мінімальний розмір заробітної платні). У зв'язку з цим відповідно до ст. 141 КПК України Б. і М. було пред'явлено обвинувачення за ст.86¹ КК України. За цією ж статтею суд визнав їх винними і призначив покарання Б. - 10 років позбавлення волі в ВТК суворого режиму з конфіскацією майна, М. - 8 років позбавлення волі в ВТК посиленого режиму з конфіскацією майна¹.

Кримінальний Кодекс України доповнено багатьма новими нормами, а багато норм втратило силу і вони виключені з КПК України.

Правильно уяснити зміст відповідної кримінальної норми допомагають роз'яснення Пленуму Верховного Суду України щодо найбільш складних і розповсюджених складів злочину².

Вивчаючи кримінальну справу, прокурор перевіряє правильність застосування кримінально-процесуальних норм. Уяснити їх зміст також допомагають роз'яснення Пленуму Верховного суду України³.

У постановах Пленуму Верховного Суду України даються одночасно роз'яснення щодо застосування норм кримінального та кримінально-процесуального, в деяких і кримінально-виконавчого,

¹ Справа №1-72/96, Архів Харківського обласного суду,

² Див.: Постанови Пленуму Верховного Суду України з кримінальних та цивільних справах //Бюлетень законодавства і юридичної практики України. -1995, №1 - С 74-165, 169-174, 181-208.

³Див.: Там само - 1995,№1. - С.216-240 та інші.

законодавства¹.

Проте прокурору слід завжди пам'ятати, що джерелом кримінального, і кримінально-процесуального права є закон, і саме він повинен застосовуватися, а не постанови Пленуму Верховного Суду України чи інші нормативні акти. Це потрібно і тому, що серед роз'яснень чинного законодавства є і неправильні, помилкові роз'яснення. Так, у абз. 2 п.,21 постанови №5 Пленуму Верховного Суду України від 29 червня 1990р. (із змінами, внесеними постановою №3 Пленуму від 4 червня 1993р.) «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» помилково роз'яснюються: «Судам слід мати

на увазі, що у відповідності з ч.4 ст.327 КПК виправдовувальний вирок постановлюється: коли підсудний не досяг віку, з якого він може нести кримінальну відповідальність²».

Прокурор повинен в даному разі послатися на ст.282 КПК України і зробити правильний висновок про те, що справа повинна бути закрита згідно з п.5 ч.1 ст.6 КПК України.

Вивчення прокурорської та судової практики має на меті при підготовці до підтримання державного обвинувачення в суді перевірити правильність позиції прокурора з питань застосування законодавства, внести відповідні корективи з досліджуваних прокурором питань. Мається на увазі узагальнена в нормативних

¹ Див.: Бюлетень законодавства і юридичної практики України. –та інші.

² Див.: Там само - с.230.

актах прокуратури України прокурорська практика, узагальнена в постановах Пленуму Верховного Суду України судова практика, а не прокурорська чи судова практика з конкретної кримінальної справи¹. Але не брати до уваги узагальнену прокурорську та судову практику було б невірним, тому що на майбутнє вона враховується в законотворчій діяльності².

¹ Прецедент (від лат *hraccedens* - попередній) - поведінка в конкретній ситуації, яка розглядається як зразок при аналогічних обставинах. Судовий прецедент - рішення в конкретній справі, яке є обов'язковим для судів тієї ж чи нижчої інстанції при вирішенні аналогічних справ чи такі, що є примірним зразком тлумачення закону, який немає чинності. У Великобританії, США, Австралії, Канаді та ін. державах основним джерелом права визнається прецедент. В Україні судова практика не є джерелом права, тому не допускається посилення на конкретні рішення з інших справ, які розглянуті раніше,

² Див. : Фінько В.Д. Проблеми кримінально-процесуальної законотворчості в Україні //Правова система України: теорія і практика. - Київ, 1993 - С.454-455

ЗМІСТ

Вступ.....

- I Поняття, завдання і значення підтримання прокурором, державного обвинувачення в суді
 - 1 Поняття обвинувачення у кримінальному процесі в системі основних кримінально-процесуальних функцій
 - 2. Завдання і повноваження прокурора по підтриманню державного обвинувачення в суді.
 - 3. Значення належної підготовки прокурора до підтримання державного обвинувачення в суді
- II 2. Вивчення і конспектування прокурором матеріалів кримінальної справи
 - 1. Методика вивчення і конспектування прокурором матеріалів кримінальної справи
 - 2. Конспектування матеріалів кримінальної справи.
 - 3. Аналіз доказів по матеріалах кримінальної справи.
- III 3. Складання плану діяльності прокурора в підготовчій частині судового засідання та судовому слідстві .
 - 1. Складання плану діяльності прокурора в підготовчій

частині судового засідання.

2. Складання плану діяльності прокурора у судовому
слідстві.

IV 4. Підготовка прокурора до участі в судових дебатах

1. Завдання і значення належної підготовки прокурора до участі в судових дебатах
2. Аналіз доказів
3. Кваліфікація злочину
4. Покарання за вчинений злочин
5. Причини та умови, що сприяли вчиненню злочину, та інші питання.

V 5. Вивчення законодавства, прокурорської та судової практики